

NYOMDÁSZATI MESTERSZÓK.

Összeállította **Herzog Sándor.**

Vagy hatvan évvel ezelőtt a Tudományos Akadémia fölszólította a magyar nyomdászok önképzőegyesületét, a mai nyomdászegyesület elődjét, hogy a tervezett Mesterségek Szótára részére gyűjtse össze a könyvnyomtató mesterségben használatos mesterszókat. Abban az időben csaknem valamennyi műszó idegen terminus technicus volt. A nevezett egyesület Pusztai Ferenc szakírót bízta meg ezzel a munkával. Pusztai vállalta a föladatot és — mint ő maga írja — a német, francia, angol és olasz nyomdászati mesterszók összehasonlításával igyekezett egy-egy idegen mesterszót olyképpen megmagyarosítani, hogy a könyvnyomtató egyik-másik műveletét, ha egy szóval nem lehet, több szóval fejezze ki.

Évek hosszú sorába telt, míg végre 1883-ban Pusztai maga kiadta művecskéjét. Pusztainak ez a kis szótára kitűnő szolgálatot tett a magyarság ügyének, mert az olyan német mesterszókat, amelyeknek akkor magyar nevük még nem volt, jó magyar szak kifejezésekkel helyettesítette.

Az 1890-es években a Tudományos Akadémia megbízásából Frecskay János megkezdte a Mesterségek szótárának szerkesztését. Frecskay gyakorlatilag tanulmányozta az egyes mesterségeket és magyarázó bevezetés kíséretében készítette el az illető mesterség magyar-német és német-magyar szakszótárát. Mindegyik mesterség szójegyzéke külön-külön füzetben jelent meg, azután az egész szótár egy kötetben. Így jelent meg az Akadémia kiadásában 1898-ban a nyomdászati mesterség szótárának füzetje is. Frecskay nyelvtudományi alapon akarta megoldani magyarosító föladatát. Talán

ennek tulajdonítható, hogy szavai közül csak az egyetlen *mesterszedő* ment át az életbe. Ellenben bármilyen tiszteletreméltó a szándék, mosolyra készítetik a könyvnyomtatót a *bolygó*, *töremora* (fis), az *éltető* (Brotschrift), a *látómester* (faktor), *réselő* (spácium), *kötés* (Klopfholz), *felényi* (félgeviert), *marasztó*, *gamó* (Greifer), *kacs* (Klammer) stb. kitejezések.

A szakember Pusztai is hasonlóképpen járt azokkal a „műszavaival“, amelyeket éppen csak a magyarosítás kedvéért erőszakolt. Például: *csappantó* (Greifer), *arányosító* (spácium), *barnaréz* (bronz), *dúc** (klisé), *éltetni* (ätzen), *nyomótalpas** (tégelyes) sajtó stb. Csak azok a mesterszók mentek át az életbe, amelyek az idegennek szó szerinti fordításai, noha ezek jobbára magyartalanok.

A magyar nyomdászati mesterszókról szólva, meg kell említenünk a „Nyomdászati enciklopédia“ című művet is. Pusztai Ferenc a Pallas nagy Lexikona szerkesztőjének megbízásából összegyűjtötte a könyvnyomtató mesterségre vonatkozó szótári anyagot. Ezt Pusztai a könyvnyomtatás művelői részére is hozzáférhetővé akarta tenni s 1902-ben „Nyomdászati enciklopédia“ címen kiadta. A mű 600 oldalas. Függelékül két részben gazdag mesterszójegyzéket tett közzé. Az első rész magyar-német, a második német-magyar-francia-angol.

A legfigyelemreméltóbb munkát a nyomdászati mesterszók magyarosítása terén Novák László szakíró végezte. Pusztainak rendkívül buzgó munkatársa volt, és szakoktatói működése közben ahol csak alkalma nyílik rá, irtja az ezen a téren felburjánzó gyomot, az idegenszerűségeket, de főképpen a germanizmust. A szerkesztésében és kiadásában megindult Grafikai Művészetek Könyvtárának eddig megjelent 14 kötetében a nyomdászati és rokonszakmabeli mesterszók egész serege található. Ebben a nagyszabású műben az az elv érvényesül, hogy *inkább a latin, francia vagy görög mesterszóknál maradjunk meg*, mintsem helytelenül, *idegenszerűen képzett*, magyartalan magyar szakkifejezéseket honosítsunk meg a műhelyben és a szakirodalomban.

Novák László a szerkesztésében megjelent Magyar Könyvnyomdászok Évkönyve 1910. évfolyamában figyelemreméltó nyelvészeti tanulmányt írt „Mesterszóink eredete és főbb hibái“ címen.

*

Az itt közölt szógyűjteménybe csak az igazi és használatban levő nyomdászati mesterszókat vettem föl. Nem tekintem ilyeneknek a könyvnyomtató és szedőgépek alkatrészeit, a nyomdaiparral kapcsolatos anyagneveket és az egyszerű nyomdai műveletek kifejezéseit. A nyomtatási eljárások szaporodása és mechanikai fejlődése következtében a régebbi mesterszójegyzékek megjelenése óta sok új mesterszó keletkezett. Ezek közül a leggyakrabban előfordulókat vettem csak föl, mert valamennyinek az összegyűjtése túl terjedne a rendelkezésemre álló kereten. Az újabb nyomtatási eljárások mind-

* A nyomdászati szakirodalom itt-ott használja, de az élő nyelvben kerülik.

egyikének megván a maga külön mesterszómennyisége. Úgyszin-
tén a legjobban terjedő offszet- és mélynyomatásnak is, ame-
lyeknek csupán magyarázatára szorítkozhatom. Szójegyzékemet
különben is az jellemzi, hogy az eddigiektől eltérően nem adok
szótárszerű magyar-német és német-magyar mesterszógyűjteményt,
hanem tekintet nélkül eredetükre, úgy, ahogy kezdőbetűjük szerint
következnek, szedem ábécérendbe a mesterszókat és néhány szóval
megmagyarázom jelentésüket.

Szerény tehetségemhez képest én is hozzá akarok járulni az
idegen vagy hibás képzésű mesterszók magyarosításához, ezért
néhány új mesterszót magam is ajánlok. Ezeket * -gal jelzem. A cím-
szókat magyar kiejtés szerint kell olvasni, csak a német szavak
írasmódja maradt meg.

SZÓJEGYZÉK.

abbreviatur: rövidítés

abbreviálni: rövidíteni

abfall: papírhulladék

abrissz: tekercspapír szakadéka

abstand: *betűszéle, a betű képe körüli vak rész, a betű húsa

ácsklammer: szögletes zárójel

adjusztálni: *rendbeszedni; a megtördelt oldal hasábjait rendes méretükre
kiegészíteni, a címek beosztását elvégezni; a részekben a tördelőasztalra kiemelt
szedéseket a kéziratdarabok számozása szerint hasábokká összeállítani; szerkesz-
tőségi műszó: a kéziratot címekkel ellátni és simítani

akcidencia (a latin *accidere*-ből): mesterszedés, finom munka; véletlen
esemény; régen a véletlenül kapott mellékmunkát nevezték így, mert a főmunka
a könyv volt

akcidensszedő: mesterszedő

akkolád (a francia *accolade*-ből): kapcsolójel több sor összefoglalására

akszán (accentus): ékezet

alaplap a nyomógépen, amelyre a nyomtatandó szedést teszik

alapnyomás (pl. értékpapíroknál)

alátrakni: a klisé papiros aláragasztásával betűmagasságra hozni

aldine: félkövér betűfajta; Aldine Manutius nevéől, aki ezt a betűt
metszette

alinea: bekezdés

ambalázs: csomagolás, csomagolópapír

angussz: öntöttcsap

anschlag: védősor a szedett oldal végén

antikva: régies latin betű

apoztróf ('): hiányjel

ár: szedésvajító szerszám (fanyelű acéltű)

aranymetszet: mértani számítási művelet valamely felület arányos elosz-
tására. A szakirodalomban kész táblázat mutatja, milyen legyen a szedéstükör
aránya a papirhoz, hogy ennek szélei a szép törvényeinek megfeleljenek

aszüré-(raszter)**vonalak**: biztosítóvonalak; a francia *assurer* (biztosítani)
szóból. Párhuzamosan egymásra szedett vagy egybegyártott különböző betűtestű

finom vonalak összegek és nevek ráírására. Törlés és vakarás ellen biztosítanak

átemelni: valamely szedést egyik helyről a másikra átvinni

auflág: példányszám

autográfia: *könyvomat

autografálás: könyvomai sokszorosító eljárás

automatikus berakó: szívószerkezet, mely önműködően vezeti be az ívet a gépbe

autor (a latin *auctor*-ből): szerző; szerzői korrektúra

autotípia: *hálósmaratás; kisebb-nagyobb, világosabb-sötétebb pontokon alapuló kép

bála: papirosgöngyöleg

beemelni: a nyomóformának nyomás céljából a gépbe való beemelése

behozni: a szó- vagy sorközök hézagainak megszűkítése, hogy egy vagy több betű még beleférjen a sorba, illetve sor az oldalba

behúzni: a sort kezdősornak szedni

belég: *ellenőrzőlevonat a munkateljesítmény igazolására; elszámolási levonat

belégelni: ellenőrzőlevonatokat mellékelni

beljebb: a rendes sorszálességnél beljebb kezdődő sorok; *kétoldalt beljebb*, ha a sorok hátul is beljebb szedetnek

belőni: az a művelet, amikor a frissen nyomtatott ívek közé simítatlan tiszta ívet tesznek, hogy az fogja föl a friss festéket és ne tapadjon az egyik nyomtatott ívről a másikra

beosztás: a címsorok és a szöveg közötti helyes tárolás

berakás: 1. új betűk berakása a szedőszekevényekbe; 2. a nyomandó vnek a sajtóba való berakása

beráfolni (a német *raffen*-ből): a szedőszekevény egyes rekeszeibe betűt berakni; **kiráfolni:** a rekesz vagy szekevény betűit kirakni

beszúrás (szerk. műszó): szövegrész beiktatása valamely szedésbe

bevezető szalagok: a papírvet vezeti be a gép belsejébe

billentyű-deszka: szedőgépen

blickfang: *figyelmeztető; a hirdető nyomtatványon az a feltűnő színfolt, amely a figyelmet megragadja

blokálni: helyettesíteni; kéziszedésnél a hiányzó betűknek olyan ideiglenes helyettesítése, hogy hasonló vastagságú betűket talppal fölfelé tesznek a sorba

borgisz (a francia *bourgeois*-ből): kilencpontos betű

borítás: a nyomóhenger borítása, hogy lágyan nyomja az ívet a betűkre

bundstég: kötéshézag, kötőtag, amely a két szembenálló könyvoldal kötési szélén van; kötő-ürkitöltővel a nyomó osztja be

ciceró: tizenkétpontos betű

cilinder: nyomóhenger

cinkográfia: *maratóintézet; klisékészítő-üzem; horganylemezzarolás; olyan klisé, amelyet rajzról készítenek, vonalasaratás (*Strichätzung*); tehát ellentétben a hálósararalással (autotípia), amelyet fényképről készítenek

cirkuláris: körirat

corr. corr. impr. (a *correctis corrigendis imprimatur* rövidítése): a kijavítandók kijavítása után nyomható

csizma (argot): kellemetlen, bosszantó sajtóhiba

- deblokálni**: a helyettes betűk pótlása az odaváló betűkkel
- dedikációs**: ajánlásos oldal
- defekt**: betűhiány, hiányos betűk, kirakott fölös betűk
- defektszekerény**: a hiányok kiegészítésére szolgáló betűszekerény
- dekli**: papírolemez, kéregpapíros bekötési tábla és doboz készítésére
- dekoráció**: díszítés
- deleatur**: törlendő (a szedésből)
- depó**: betűraktár
- depozitőr**: betűraktáros
- diamant**: gyémánt; négyponos betű
- Didot** (híres francia könyvnyomtató): keskeny, antikvaszerű betű elnevezése
- din-formátum**: szabványozott papíralak, mint pl a postai levelezőlap
- diviz**: kötőjel
- divizórium**: sormutató; a tenáku'um tolható villaszerű része, amellyel a kéziratot leszorítják
- doppelmittel**: kettős mediális; huszonnyolcpontos betű
- doppeltercia**: kettős tercia; harminckétpontos betű
- doppeltext**: kettős textus; negyvenponos betű
- duktor**: festékeldőrszőlő henger
- duodec**: tizenkettedrétű ívalak
- duplafinom lénia**: párhuzamosan folyó két vékony vonal egy rézlemezbe vésvé
- duplex-autotípia**: kettős hálósmaratás
- duplex-nyomás**: kettősnyomás
- durchschusz**¹⁾: sortágító
- durchschuszolni**: tágitani, a sorokat ritkítani
- egalizálni**: kellősíteni a klisé, hogy betűmagasságú legyen; arányosítani a betűk, szavak közeit
- egyiptién** (francia: *egyptienne*): betűfaj
- egyengetni**: a nyomandó forma egyenetlenségeinek a nyomóhenger borításán alárakással vagy kivágással való kiegyenlítése; újabban mechanikai, sőt vegyi úton is
- eingussz**: *beöntési nyílás (betűöntés)
- ellenőrző-lemez** (Besehblech): betűöntő szerszám
- ellőni**: a szedésoldaloknak a gépben való hibás elrendezése, minek következtében ezek nem sorrendszerűen követik egymást
- élőoldalszám**: a szerző nevét és a mű címét feltüntető oldalfaj
- előzők**: könyv címlapját megelőző — sokszor mintás — lap
- eltördelés**: a szedés egyes részeinek összecserélődése: „elemelés”-nek is mondják
- elzevir** (híres németalföldi könyvnyomtatócsalád): betűfaj
- entrefilet**: hasábköltött apróság, rendszerint politikai hírek napilapokban
- errata** (a latin *errare*-ből: tévedni): hibahelyreigazítás jegyzéke
- ¹⁾ A rendes sortágító lemez vastagsága 2 tipográfiai pont, de van 1, 3 és 4 pontos is. A továbbiakban is tudnunk kell, hogy a pontmértékrendszer ú. n. tipométrián alapul. Egy méterre 0 Celsius foknál 2660 pontot vettek föl, ez a betűfémnek 16 Celsius foknál való kiterjedése következtében már több egy méternél: 1000/29 milliméter. Egy tipográfiai pont vastagsága tehát 0/3759 milliméter. Pl a ciceró sor 12 pont, vagyis 4/5112 milliméter vastag.

- Étienne** (híres francia nyomdászcsalád): betűfaj
etikett (francia: *étiquette*): címke
excenter: büttyköstárcsa
exempláris: példány; **belég-exempláris** (hirdetők kérik): támpéldány
exlibris: könyvvel; a könyv tulajdonosának jegye
expeditor: *nyomtatványkiadó, a nyomtatványok, lapok elküldője
fabetű: fából faragott nagy falragaszbetű
fach: betűrekesz
fakszimile: hű másolat
faktor: nyomdai művezető
falcbejn: simító vagy ívhajtogatósont
falcolni: hajtogatni; Freckay: rételni, mert az íveket rétekre (oldal-nagyságra) hajtogatják
fastég: fából való ürkitöltő
fattyúsor (argot): kimenetsorral kezdődő hasáb vagy oldal. Tördelési hiba, amelyet azelőtt nagyon üldöztek, amint súlyos elnevezése is mutatja.
fazetta: a tömöntvénylemez rézsútos széle
fazettálni: a tömöntvénylemez csuklókkal az alátéthez erősíteni, hogy nyomás közben ne mozogjon
fazettastég: csukló
fej: az újság, a táblázat keresztvonallal elválasztott feje
fejlénia: fejlővonal; az újság vagy könyv oldalszáma alatt végigvuló vonal
felállítani: a nyomandó papíriveket a nyomógép berakóasztalára föltenni
félgefirt: félnégyszöglet
félkövér vonal, betű: vastagabb vonalú betű és vonal
fertigmacher (betűöntő): befejező
festékvályú: a nyomógép festéktartálya
fette, halbfette: kövér, félkövér betű
filc: nemez, a nyomóhenger borításához
fis: keverékbetű
fishiba: betűhiba
flekk: kéziratrészt; a kézirat számozott darabjai; pl. a 8-as „flekk” helyett ajánlatos a 8-as kézirat elnevezés
folio: kétrét; az ív egyszeri behajtása
foliohajó: nagy oldalhajó (l. hajó)
fonétikus: *hangzásszerinti (írasmód)
forma: a nyomandó szedés
formadeszka: a szedés megőrzésére vagy a géphez való szállítására
formátum: alakzat; a szedés szélessége, az oldal alakja, nagysága
formátumcsinálás: alakbeosztás
fototíпия: vonalas (rajzos) maratás
főladni: a szedést befestékezni
főlrámoľni: eltakarítani a szedést
fraktúr: töredezett vonalú (gótikus) betű
fundamentum: nyomógép alapváza, nyomóalapp
galvano: fémelecsapódásos klisé
galvanoplasztikus: vegyi eljárással vörösrézrel vonja be a klisé vagy egyéb nyomóformát, hogy így tartósabbá, ellentállóbbá tegye

garmond (Németországban: Korpus): tizpontos betű; Garamond Claude francia betűvéső nevét örökíti meg

garnitúra: betűkészlet

Gänsefüsse (argot): idézőjel; lúdláb, macskaköröm

gerinc cím: könyv gerincére nyomtatott címe a könyvnek

gefirt: négyzet; a betűegység négyzete; *halbgefirt*: félnégyzet

gefirt pont: négyzet nagyságra öntött pontok a sor kipontozására; *halbgefirt pont*: félnégyzetpont

gépmester: a nyomtatógépek kezelője, a nyomtatás előkészítője

géprevízió: közvetlenül a nyomtatás előtt készült levonat felülvizsgálása és javítása

gép szedő: szedőgépen billentyűzi a nyomtatandó szöveget

grádus: betűfok a betű pontszerinti mérete

greifer: ívfogó

griff: fogás; jó griffje van a szedéshez; griffnek mondják a 20 - 25 sornyi osztánivaló szedést is, amely belefér az osztó balkezébe

groteszk: kövér betűfaj

gijos (francia: *guilloche*): díszítő vonalak, hullámos rajzminták pénzjegyeken és értékpapírokon

gyémánt: négy pontos betű

hajó (nyomdai szerszám): háromoldalt keretes vas- vagy horganylemez, amelyre a szedést teszik rá. Van hasáb- és oldalhajó.

hajszálpáncium: fél pontos szóközkitöltő lemezke

hasáb: bizonyos hosszúságú szedés, vagy annak levonata; laphasáb

hasáblénia: a laphasábokat egymástól elválasztó vonal

házikorrektúra: a nyomdában alkalmazott javítók javítása

héber, hébervalce: festéknyaló (közvetítő) henger

höhlsteg: üreges vagy rácsos ürkitöltő

hollandier: hollandi kád; a papírgyártásnál az anyag foszlatására, áztatására való kád

illeszték: a nyomandó ív pontos berakását biztosító alsó és oldalilleszték

illumináció: a kezdőbetűk és oldalszélek kifestése; régi írott és nyomtatott könyvekben

impreszum: nyomdaalírás; a nyomtatványt készítő nyomda kötetző címe a nyomtatványon

imprimatúra (a latin *imprimare*-ből): a kinyomtatás megengedése

in kontinuo: folytatólagosan szedendő

in extenso: egész szélességben (szedendő)

iniciále: kezdőbetű (díszes)

interpunkció: írásjelek

inzerció: újkeletű. 6¹/₂ pontos betű hirdetések szedésére

írás: a betű helytelen, németes elnevezése

írisz nyomás: szivárványszerűen egymásba kapcsolódó színnyomtatás

isochrom: egyenletes színezésű nyomtatvány

italien (francia, *italienne*): betűfaj

jó szedés: a még használható álló, vagy új kiadás részére elteendő szedés

jusztíroz: *megmunkál; kellősit, egyenget (betűöntésnél)

jusztórium: betűellenőrző; segédeszköz, amely megmutatja, hogy a megrendelt betű megfelel-e a mintának

kalander: hengeres simító gép papírgyártásnál

kalkuláció: *munkaszámadás

kapitälchen: homlokbetű; régies betűfaj, csupa kezdőbetű, de a rendes kisbetű-nagyságra öntve, ezzel áll vonalban

kartográfia: térképrajzolás, térképnyomtatás

karton: *kártyapapír; fényezett papírolemez

kártyaspán: papírsík szedésbeli különbözetek kiegyenlítésére

kefelevonat: a szedésnek kézípréssel való levonásával kapjuk. Kéfével ma már csak nagyalakú szedéseket, ujságoldalakat és falragaszokat „húznak” le

kegel: betűtörzs; a betű foka

keil: ék; sorszedőgépeken a szóközökbe önműködően beékelődő kitöltő

kémigráfia: *képmarató műhely

kémigráfus: képmarató

kenyéírás (németes, szó szerinti fordítása a *Brolschriftnek*): könyvbetű

kevert szedés: ha a rendes szövegbetű közé dült, kövér és egyéb másfajta betűt és számokat szednek

kézi öntőműszer: betűöntőszerszám

kéziszedés: kézzel szedőszekrényből és nem gépen szedett szedés

kéziszedő

kiemelni: a sorjázóban szedett soroknak a hajóra, a szedőgép hajóján összegyűlt soroknak az asztalra való kiemelése; a szöveg egy részének feltűnőbb betűkkel szedése, „kiemelése”

kihajtani, *kiaverni*: egy nem egészen megtelt sort, oldalt vagy hasábot kitöltő-darabokkal kiegészíteni

(Folytatjuk.)

NYOMDÁSZATI MESTERSZÓK.

Összeállította Herzog Sándor.

(Folytatás.)

- kihúzni** (szerk. műszó): törölni a kéziratból vagy szedésből
- kikötni**: kéziszedést zsinórral erősen körülkötni, hogy az össze ne düljön
- kilőni**: az ív oldalainak a gépbe emelés előtt olyan elhelyezése, hogy a kinyomtatott ív összehajtogatásakor az oldalak sorrendben következzenek egymásután
- kimeneszteni**: a nem teli sort a szóközökben úgy kitölteni, hogy megteljen
- kimenetsor**: a bekezdés utolsó sora
- kimérni**: a szedést zsinórral (spárgával) kimérni
- kinai trónbeszéd** (argot): tréfás elnevezése a nagyon hibás szedésnek
- kirakó**: a nyomógép kirakópálcikái (Greifer)
- kivetés** (szerk. műszó): a lapoknál a hangsúlyozás céljából a rendes szedéstől eltérően félkövér betűből elől-hátul beljebb szedett sorok
- kivetett cím**: az egyfolytában szedett alcímek után álló önálló címsor
- kivezető szalag**: a gyorsajtóból a nyomás után kivezeti az ívet
- kizárás** (szószerinti fordítása a német Ausschliessung-nak); *szóközkitöltők
- klammer**: zárójel
- klaviatúra**: billentyűzet a szedőgépen
- klisé** (a francia *cliché*): dúc; maratás; de a klisé szó már annyira meghonosodott, hogy aligha szoríthatjuk ki a használatból
- klopfholc**: leverőfa; egyengetőfa a nyomtatás vagy tömöntés előtt a feljebb álló betűk vagy sorok leverésére
- kolonel**: hét pontos betű
- kolumna**: oldal
- komma**: vessző
- kompakt**: tömör, kövér betűfaj
- komplett-szedőgép**: teljesen kész betűt öntő gép
- kompressz**: sűrű, összeszorított, nem tágitott szedés
- konkordánc** (*la concordance*): egység, egységmérték; 4 ciceró egy, 8 ciceró kettő, 12 ciceró három konkordánc és így tovább
- kontraszt**: színfoltellentét
- kópia**: másolat, átnyomat
- kopírnymás**: másolónyomás (másolófestékkel)
- korpusz**: Németországban a garmond (tíz pontos betű) neve
- korrektor**: javító
- korrektúra**: javítás, *rossz korrektúra*: nagyon hibás szedés
- korrektúra-levonat**: *javított levonat
- korrigálni**: ólomban javítani
- korrigálószék**: ma már letűnőfélben levő háromlábú magas forgószék, amelynek lapján a szedő állva ólomban javít
- kövér, félkövér** betű, vonal
- középstég**: középkitöltő; az oldalakat a szorítókeretben egymástól hosszában elválasztó ürkitöltő
- krácsolni**: egymásbatorlódni; a kézzel szedett szedés sorainak egymásbatorlódnia

Krätze, krecni: *ólomhamu; az olvasztott fém fölszínén az olvasztótégelyben összegyülemelő elégett betűfém; salak

kreuzstég: *harántkitöltő; az oldalakat a gépkeretben keresztben elválasztó ürkitöltő

kurrens: kisbetű

kurzív: dűltbetű

kusztosz: őrszó; régente az oldal aljának jobbsarkába beleszedték a következő oldal első szavát, hogy az olvasásban az átlapozás ideje alatt se támadjon szünet

kutyanyelv (szerk. szakkifejezés): kéziratlap

kvadrát: *négyzetkitöltő

kvalitásmunka: jó munka, finom nyomtatvány

kvart: négyrét-alak

kvarthajó: nagy oldalhajó

kverformátum: harántszedésű alak

láb: a táblázat alja, fej nélküli része

lakodalom (argot): fölösleges módon szedett szó- vagy sorismétlés. Ellen-
tété a „temetés“ (l. o.)

lazúrfesték: áttetsző festék

ledírozott: megsérült (betű)

lehúzódni: a nedvesen egymásra rakott friss nyomatok festéke átnyomódik
a másik ívre

leolvasni: a kinyomtatott vagy nyomandó ívek megszámlálása

ligatúra: kettősbetű, pl. ff, fi, fl stb.

línea: vonal (lénia)

logotípiá: egybeöntött szótagok

magazin: raktár; betűtár (szedőgépen)

makulatúra: selejtnyomtatvány

mákostészta (argot): tréfás elnevezése az olyan javított hasábnak, amely
feketéli a sok javítástól

margo-ív: beillesztőív a nyomóhengerborításon

marginális: széljegyzetek; oldal széle

márka: illeszték gyorsajtó nyomóhengerén az ív pontos berakására

materiális: anyag; nyomdai anyagok

matrica: anyaminta; mélyített mása valamely betűnek vagy szedésnek; szedőgépek rézbetűi; öntőműhelyek anyamintabetűi, amelyekről a betűket öntik

matricaprégelőgép: anyamintaprés, amely a papírlemezbe belesajtolja
a szedés betűit; ezek a papírlemez megőrizhetők újból öntés céljára

medieval: régies betűfaj

megolvasni (a levonatot): javítani (korigálni)

mélynyomtatás: a könyvnyomtatás kidomborodó betűivel vagy ábráival
ellentétben a karcokhoz hasonló *mélyített* betűkről vagy képekről nyomnak, amelyeket fotomechanikai és vegyi eljárással rézhengerbe maratnak. E rézhengermélyedésekből szívja ki rányomtatással a különleges itatósszerű papiros a különleges festéket

minimum: a bérszabály szerinti legkisebb fizetés; minimumnak nevezik azt a legkisebb mennyiséget is, amelyet a betűöntő betűkből, keretből stb. szállít

minimumszekrény: a kis szedőszekrények, leginkább címbetűk és egyéb feltüntető betűk (kurzív, félkövér stb.) részére használják

minusz (—) kevesebb-jel, kivonójel.

minuszkulus: kisbetű

mittel (mediális): tizennégy pontos betű

monochrom: egyszínnyomatú

Monotype: (ejtsd: monotájp) egyes betűket szedő (papírszalaglyukasztó) gép; *Monotype öntőgép:* a lyukasztott papírszalagról egymásmellé önti a betűket

montőr: gépszerező

musz (szerk. műszó): kell; ki nem hagyható szöveg

mutáció: változtatás

mutálni: változtatni; meglevő szedés egyes szövegrészeinek vagy számoknak megváltoztatása

negatív: tükörképszerű

negatív betűk: fehér betűk sötét alapon

negyedpetit durchschuss: kétpontos sortágító

nonparel (a francia *nonpareille*-ből): hatpontos betű

norma: ívsor; az ív első oldalán alul baloldalt elhelyezett, a munka címét jelző sor

notabene: jegyzet

notic: fizetett hír a lapokban

nyolcadpetit durchschuss: egy pontos sortágító; *nyolcadpetit lénia:* egy pontos vonal

nyomó: a téglYES sajtó kezelője

officina: könyvnyomtatóműhely régi, latinos neve

offzet: közvetett vagy guminyomás; e sokszorosítási eljárásnál a fémlemezen (horgany vagy alumínium) lévő nyomóforma nem közvetlenül érintkezik a papírossal, hanem gumihenger szedi le róla a festékezett szöveget vagy képet és közvetíti a papírosra

oktáv-alak: nyolcadrét

oktodec: tizennyolcadrét

olajív: a nyomóhenger borítására feszítik, hogy a papíros külső felületére nyomtatott szöveg a belsőre át ne nyomódjék a belső nyomáskor

oldalmérték: tördeléskor az oldal magasságát mutatja

olvasztótégely: öntödei és soröntő szedőgépen

osztani: a kinyomtatott kéziszedés betűit visszarakni a betűszekrénybe

osztódeszka: az osztani való szedést tartják rajta

oxid: ólomrozsda, ólomgomba

oxidáció: fölbomlás, rozsdásodás

öntőcédula: öntőjegyzék; mutatja, hogy egy métermázsza betűhöz melyik betűből mennyit kell önteni. Ezek a mennyiségek az egyes nyelveknél aszerint változnak, hogy milyen betűk fordulnak elő benne többször vagy kevesebbszer

öntőflaska: öntőhüvely; öntőpalack; van lapos (flach) a sík és van gömbölyű a rotációs gép részére öntendő hajlított lemez számára

öntőkanál: kéziöntésnél ezzel öntik a fémeket az öntőhüvelybe, illetve az öntőműszerbe

öntőműszer (instrumentum) főrészei: fala (Wand), fenéke (Bodenstück), támasza (Sattel), törzse (Kern)

öntőpumpa : nyomószívattyú

összedobni : valamely szedést vagy szekrény betűit véletlenül szétszórni

összeemelni : több szedő szedésének sorrendben egybeemelése

összehúzni : a sor vagy oldal hézagait szűkíteni, hogy még férjen bele sor, illetve betű

őzni : karika, fűzőlyuk címkéken

őznizőgép : címkékbe beleveri a fűzőlyukat szegélyező fém- v. celluloid-karikát

pagina : oldal

paketírozni : a hasábokat számolásban (akkord) szedni

paketszedő : számolószedő

pantográf : „golyaorr“; műszer, amellyel a rajzok körvonalait nagyított vagy kicsinyített alakban másolják; betűöntők számszáma is

parentézis : zárjel

partie : rész; a részekben készülő mű egyik része

patrica : vésett acélbetű; betűkölyű, amellyel az anyamintát, matricát (l. o.) rézbe sajtolják

perforálni : lyukasztani

perforáló-léniák : lyukasztóvonalak

perl : gyöngybetű, ötpontos

petit : nyolcpontos betű

pinzetta : betűcsipő

plusz (+) összeadójel, többjel

ponttávolság (*Bunzenweite*) : a betű egyes vonalai között levő hézag

pontrendszer : Didot és Berthold betűöntők egységesített betűmértéke (l. a durchschuss vezérszó jegyzetét)

porózus : üreges, lyukacsos betű vagy papír

portopázs (a francia *portepage*-ből) alátét-papír, ezen teszik helykimelés céljából egymásra a szedést

pozitív : rendes, nem tükörszerű betűkép

primoldal : első oldal; az ív első oldala, amelyre az ívszám kerül

primitáblázat : elsődleti tábla, amelyről a különféle alakú ívek első oldala megtudható. Pl egy tizenhatodrétes mű 21. ívének első oldala 641, egy nyolcad-rétűé 321 és így tovább

prototípus : betűtestmérő

punktírozónő : pontozóberakónő

punktúra : berakó-tűjelzés

rakel : (ném. *Rachel*) : festéklekaparó kés; mélynyomógép formahengeréről leszedi a fölösleges festéket

ráma : keret; a gyorsajtó szorítókerete, ujságoldalak szorítókerete stb.

raszter : hálózat (az autotípia készítésénél)

rasztervonalak : biztosítóvonalak

regális : betűszekrény-állvány

regiszter : soregyen, találkozó; színes nyomtatásnál a színek pontos találkozása, könyveknél a kétoldalt nyomtatott sorok pontos egymásmögöttállása; tárgy- vagy névmutato

regletta : 4 pontnál vastagabb tágító

reklámanyomtatvány : *hirdetésművészeti nyomtatvány

- retusálni**: átfesteni, kijavítani (főképpen fényképezésnél)
- revízió**: *nyomatványfelülvizsgálat (közvetlenül a nyomtatás előtt)
- revizor**: nyomatványfelülvizsgáló
- revideálni**: újból megnézni, ellenőrizni
- riccelni**: karcolni
- riccelőgép**: vésőzőgép; dobozgyártásnál a papírlemezket hajtogatásuk helyén vésővel mélyíti, karcolja
- rotációsgép**: körforgógép
- rubrika**: rovat
- rundsztereotypeia**: gömbölyűlemezöntés; a rotációsgépre való félköralakú tömöntvénylemezek öntése
- sláger**: főcímsor; fősor, amelyet feltűnő nagy betűvel szednek
- Schliess**: harmad; a négyzet harmadrésze
- Schliessplatte (platni)**: szorítólap; vasfelületű asztal, amelyen a nyomandó formát a szorítókeretbe zárják
- Schluss** (szerk. műszó): lapzárta; az utolsó kézirat
- Schmutztitel**: *címvédő, címlapelőtti oldal
- Schnelläufer**: gyorsjáratú gyorsajtó
- Schöndruck**: külső nyomás
- Schreibschrift**: kézirásos betű
- Schuster** (argot): egy-két szónak szedésközben kihagyását nevezik így
- Schweizerdegen**: szedő-nyomó
- simaszedés**: könyvszedés, melyben sem táblázatok, sem hirdetések stb. nincsenek
- simítani** (szerk. műszó): javítani a szövegen
- smiccel**: maszatolódik, kettőz
- sorjázó**: a betűket szedik benne sorokká
- Spachtel, spachtni**: festéklapát
- spacionálni**: a szavak betűit ritkítani, a betűk közé egy- vagy kétpontos lemezkét tenni
- spácium**: *lemezke; zárka; a sor kitöltésére a szóközökbe teendő egy- vagy többpontos fémlemezkek
- spek** (argot): szalonna; előny; olyan munka, amelyet kevés fáradtsággal, előnnyel lehet elvégezni, pl. mutáció vagy állószedés stb.
- spekhajó**: amelyen a még használható sorokat, „spicceket” elteszik
- spicc**: záróvonal; egyszerű záróvonal vagy dísz
- spicckolumna**: záróoldal; olyan nem megtelt oldal, amelyen a fejezet végződik
- spisz**: maszat; nyomtatás közben a szavak és sorok között a kitöltőanyag felhúzóadásából keletkező festékes foltok
- spiszelés**: maszatolódás; a gépszedésben a betűk között néha jelentkező hajszálvonalak
- spriccer**: ólomfröccs; a szedőgépeken előforduló ólomfröccsenések
- Steinschrift**: egyenletes vonalú keskeny betű
- stég**: ürtöltő
- stósz**: papíroszlop; rakás; egymásfelé rakott papírivek
- stószolni**: a kinyomatott íveket egymásra rakni
- számolószedő**: sorok szerint fizetett szedő

szatinált (a francia *satiner*: fényesíteni szóból): simított papiros
szedec: tizenhatodré
szedéstűkőr: a szedésnek a nyomtatott papíron való látható képe
szedődeszka: a szedéseket, oldalakat rakják rá
szedőlénia: szedőléc; kétoldalt fölül kiálló csücskű réz- vagy ólomvonal, amelyen a sorjázóba szedett betűket egymásmellé csúsztatják

szignálni: számozni; a kéziratot a lapoknál megszámozzák és darabokra vágják föl, mert többen szedik; a számozás a szedés összeállításához, adjusztálásához szükséges

szignatúra: betűrovás; betűjel; ívszám;

szignet: védjegy; cégek, könyvkiadók védjegye

szorítókarika: fogaskarika, amellyel megfelelően fogazatos vasrudak közé szorítják a szorítókeretben levő nyomtatandó szedést

szórva: a hírlapírók így is jelzik a tágítandó szedést

sztereotípiá: tömöntőműhely

sztereotípór: tömöntő

tabella: táblázat

tampon: festékezőlabda; rég elavult szerszám, csak jelképes díszítőelemnek maradt meg

tangírozás: mintázó, szemcsés ábrázolás

tasztatúra: szedőgép billentyűzete

temetés (argot): nyomdásznyelven így nevezik, ha a szedő véletlenül több szót, egész sorokat hagy ki. Ellentéte: a „lakodalom“

tenákulum: kéziratartó; elavult szerszám

tercia: tizenhatpontos betű

textus: húszpontos betű

típométer: betűmérték

tompán kezdeni a sort, tehát nem bekezdve

tömöntés: szedésnek papírlemezbe sajtolása és kiöntése ólomlemezekbe

tömöntvény-lemez: lapos lemez gyorsajtón, félköralakú lemez körforgógépen való nyomtatásra; van betűmagasságú tömör öntvény (Vollguss) is

tördelés: a hasábokba szedett szedésnek oldalakká való alakítása; *tördelő*: aki ezt a munkát végzi

transzmisszió: közlönmű

transzparens: áttetsző (festék, papiros)

transzporter: *továbbító; a rotációsgéptől a kiadóig viszi a kinyomtatott lapokat

tűkőr: a megjelenendő cikkek sorrendjegyzéke; a hirdetések közlésének, helyének előírása

Typograph: soröntő szedőgép

ucca: a szedőterem állványai között levő térségeket nevezik uccáknak

Uhertype: fényképező szedőgép, amely sorok vagy betűk öntése helyett filmszalagra fényképezi a billentyűzött betűket sorokká és hasábokká. Ez a filmszalag szolgál alapul a szöveg sokszorosítására.

Umschlag: füzet- vagy lapboríték, ujság fedőlapja

umschlagen, umslágoľni: buktatni, az ívet hosszában megforgatni

umstűlpen, umstűlpöľni: elforgatni; az ívet szélességben elforgatni

Unterschlag: *oldalalátét; az oldal utolsó sora után lehetőleg egy darabban, cicerós ürtöltőt tesznek, hogy utolsó sora el ne dőljön

utánanéző: szemleív; a géprevízió (l. o.) helyes elvégzését ellenőrző ív

utánöntés: napilapoknál gyakori eset, hogy a lap elkészülte után érkezett fontos hírek elhelyezése kedvéért egy-egy kész tömöntvénylemezt egy újból öntött lemezzel váltanak föl, amelyben már az újabb hírek benne vannak

vákát: vakoldal; a címoldal vagy fejezetcím oldala után szokásos üres oldal

variábilis: váltakozó (alakú rotációs gép)

vaskolléga (argot): a szedőgép nyomdásznyelven

verk: mű, könyv

verkszedés: könyvszedés

vertatur!: fordítandó! (a kézirat, vagy fordított betű vagy sor)

vertaturjel a fordított betű vagy sor visszafordítását jelzi a levonaton

verzális: nagybetű, kezdőbetű

vignetta: díszítődarab

Vollguss: betűmagasságra öntött tömör (nem lemez) öntvény; sokszor közzeendő hirdetéseknel szokásos, hogy a betűt kíméljék

vonalhajlító készülék: mesterszedő szerszáma

vonalozógép: üzleti könyvek, füzetek és irkák vonalozását végzi

Vorschlag: előtét; kezdőoldal ürtöltője, hogy a mű első oldala vagy fejezetoldalai lejjebb kezdődjenek a többinél

Vorteil: előny; *vorteilhajó:* spekhajó

Widerdruck: belsőnyomás

Winkel, Winkelhaken: sorjázó

Zeug: ólomhulladék; sérült betűk, tágitók, ürtöltők

zu (szerkesztőségi műszó): *oldalék; a már leadott közleményhez szedendő

zuolni: hozzászedni

zurichtolni: egyengetni (l. o.)

Zuschuss: pótlékek; a selejtnyomás, az elrontott ívek pótlására